

Peter Kolšek

Zmerjanje "slavistov"

Javno vznemirjenje, ki je sredi oktobra (a se je napovedovalo že od septembra, ko je problem sprožil litovski premier Brazauskas) izbruhnilo zaradi zapisovanja evropske denarne enote (evro/euro), je bilo kratke sape. Potihnilo je po dveh ali treh dneh, čeprav je doživelo še nekaj tehtnih in še več klavirno komičnih odmevov. Debata se je končala, preden se je sploh začela, pravzaprav resne sploh ni bilo – tudi zato, ker je zvoniti po toči pač prepozno. Politika zanj ni bila zainteresirana, nasprotno, strokovna javnost je bila ob premoči (čez noč) izvršenih dejstev potisnjena v kot, *vox populi* pa je v glavnem molčal ali izjavljal neumnosti, saj problema ni zmožal prepoznati. Morda je celo bolje tako, saj si po nekaterih znamenjih ni težko predstavljati, v kakšne srborite in kontra-produktivne skrajnosti bi zadeva lahko zašla.

A ta zadeva, če jo pogledamo kompleksno, ni nedolžna. Pravzaprav je sramotna tako za EU kot za nove članice, zasluži si, da o njej vsaj premislimo. Pogledati jo kompleksno, pomeni, da pred očmi nimamo zgolj jezikovno-pravopisnega vidika, ki je pač zaštrlel na površje kot vrh ledene gore, ampak vidimo tudi problem, ki se mu reče slovenska nacionalna strategija, ta pa bi morala narekovati našo politično držo znotraj Evropske unije. Dejstvo, da se je pred enakim problemom znašlo več novih držav pristopnic (tudi Litva, Latvija, Madžarska in Malta), katerih ortografija se ne sklada z (v tem pogledu po naključju) enotnimi ortografijami starih članic, kaže na to, da gre za evropsko "strukturno" motnjo, ki se bo Uniji še otepala. Hkrati pa se je pokazalo, da ta motnja omogoča različne odgovore na izziv – prvi, a zagotovo ne zadnji take vrste. Žal Slovenija svojega lastnega odgovora ni zmožla. O tem kasneje.

Problem se je v medijih prikazoval kot jezikovni spor "znotraj EU", toda jezik sam po sebi nima s tem ničesar. Spor je (bil) eminentno političen. Glede nacionalnih jezikov, ti imajo pač svoja

pravopisna pravila. V slovenščini – če ostanemo doma – zapisujemo (in izgovarjamo) imena tujih valut, tako kot druge prevzete besede, ki jih podomačimo, po lastnih pravopisnih in oblikoslovnih pravilih: torej dolar, frank, šiling, drahma ... Zato ni nobenega "notranjega" razloga, da bi evro (ki ga izgovarjamo z "našim" dvoustičnim v-jem) pisali z eu-; *Slovar slovenskega knjižnega jezika* sploh ne pozna besede, ki bi se začela z eu-. Vprašanje, ali je prav evro ali euro – ki se je v populističnih interpretacijah zaradi nevednosti mešalo s staro črkarsko pravdo o kaši – torej ni naše vprašanje. Slovenščina nima z eurom nič, njeno ime za evropsko valuto je evro.

Kljub temu bo zdaj, po "velikem kompromisu", s katerim je dvajset članic na urgentnem sestanku v Bruslju 12. oktobra "prepričalo" pet novih, slovenščina prisiljena v euro, in sicer v vseh (slovensko pisanih) komunikacijah z EU (primarna in sekundarna zakonodaja; se pravi ustavna pogodba, zaradi katere je spor izbruhnil, ter vse prihodnje finančne uredbe, navodila, poročila ...). Razlog, s katerim je Bruselj argumentiral pritisk na jezikovno avtonomijo petih članic, naj bi bil pragmatično tehničen. Toda, ali si ni v okolju današnje tehnološke zmogljivosti zelo težko predstavljati resno tehnično oviro, ki bi preprečevala večjezikovno označevanje tako na bankovcih kot na finančnih dokumentih? Absurd je toliko večji, ker je jasno, da tujejezični uradniki (v Evropski centralni banki, na primer) ne bodo brali slovenskih ali litovskih originalov, ampak zgolj prevode. Če so evropski politični in finančni strategji leta 1995 v Lizboni sklenili, da mora biti zapis skupne evropske valute nič drugega kot euro (izjemo zapisa v cirilici, ki ga lahko na bankovcih tudi vidimo, so dovolili Grčiji), to pomeni, da so razmišljali, ali kratkovidno (niso računali na skorajšnje nove članice) ali pa so, kar je bolj verjetno, premišljevali dolgoročno in strateško: se pravi, da so na prihodnost EU gledali kot na združbo, v kateri nacionalne jezikovne posebnosti na najbolj simbolnih mestih, kakor je skupen denar, ne smejo kvariti enotne podobe skupnega evropskega podjetja. A zakaj je ne bi smele kvariti? Kaj je bistvo evropskega monetarnega unitarizma? In kaj ima to bistvo opraviti z grafično podobo denarja ali poslovnih papirjev?

Ko si skušamo razložiti – kot finančni amaterji seveda, zaradi česar se zdi zadnje vprašanje bizarno – bistvo "jezikovnega" zapleta, ne smemo pozabiti, da je glavni namen evropskega združevanja ekonomska moč. In kaj to moč simbolizira bolje kot enoten denar? Prav evro je tista simbolna točka, na kateri se zdi – glede na vse svetle deklaracije sicer nelegitimna ali vsaj sramežljiva – unifikacija praktično legitimna in torej sprejemljiva. Vsi seveda vemo, da je ena od temeljnih postavk evropskega združevanja načelni

multikulturalizem, ki je pod streho Unije utišal bojzani malih narodov, in večinoma temu načelnemu stališču tudi zaupamo; navsezadnje je ob vsej institucionalizaciji prevajanja treba priznati, da jezikovna enakopravnost ni samo črka na papirju. Zato je toliko lažje razumeti, da vsiljeno zapisovanje valute z eu- tako na papirnati dokumentaciji kot na papirnatem denarju pri teh malih ali manjših narodih ni pobudilo večjega nacional(istič)nega revolta. To je tudi logika, na katero je računala bruseljska finančna oligarhija. "Ljudstvo" denarce pač šteje, ne gleda, zanimajo ga številke, ne besede. A ne gre le za tisti del ljudstva, ki mu socialna bitka v resnici ne dovoljuje premišljevanja o simbolih, gre tudi za populacijo, ki je osvojila demokratične in multikulturne standarde, vendar se ob "rutinskih" simbolih ni pripravljena vznemirjati. Slovenski primer, kjer se razen slovenistov ni oglasil tako rekoč nihče, je več kot zgovoren.

Zato je revolt ostal v diplomatskih okvirih, a je nedvomno temeljil na ocenah posameznih nacionalnih jezikoslovnih strokovnjakov, ki so – morda edini? – prepoznali nevarno logiko bruseljske simbolno "sprejemljive" jezikovne unifikacije. Ta unifikacija sega namreč daleč čez zunanji, nedolžno pragmatični vidik. Ne samo, da odvzema nacionalnim jezikom z drugačno ortografijo pravico "biti zraven" (ta pravica bi se lahko najprej uresničila z navzočnostjo vseh jezikov na bankovcih!), ampak jih posiljuje še z unificirano tujejezično pisno podobo, in to na mestih, ki imajo zanje enako pomembno simbolno, se pravi zgodovinsko in aktualno promocijsko vrednost. Z drugimi besedami: pri notnem zapisu skupne valute gre (razen v omenjenem grškem primeru) za eklatanten primer politične dominacije na področju, kjer bi morale imeti izključno pravico do odločanja posamezne nacionalne entitete in njim pripadajoče jezikovne politike. Tu je treba povedati, da se je nevarnosti, pravzaprav usodnosti tega vsiljenega položaja očitno zavedalo vseh omenjenih pet držav, čeprav je bila njihova pripravljenost na kompromis bistveno različna. Tudi Slovenija se je uprla podpisu (sedaj že podpisane) Evropske ustave (pri čemer ne smemo pozabiti, da se je litovskemu protestu samo pridružila, ni pa ga sprožila), toda hkrati je bilo njeno vztrajanje pri lastni jezikovni poziciji – čeprav je Urad za jezik postregel z jasno strokovno oporo – povsem neizrazito. Pravzaprav je slovenska vlada, skupaj s parlamentarnim Odborom za evropske zadeve (nasprotovala sta samo dva člana), komaj čakala na odrešujoči kompromis. Po katerem smemo – kakšna nedopovedljiva toleranca nacionalnih interesov! – uporabljati domačo pisno obliko evra vsaj v notranji komunikaciji, v zunanji pa smemo euro celo sklanjati!

Da je tako medlo ravnanje tudi obžalovanja vredno, se je izkazalo teden dni pozneje, ko sta se Madžarska in Latvija odločili, da bosta ustavno pogodbo sicer podpisali, a ji bosta priložili skupno izjavo, po kateri ne priznavata, da bi sklenjeni kompromis vplival na pravila obeh jezikov. Z drugimi besedami: državi sta se sicer uklonili zahtevam skupne ustave, a hkrati zanju problem z zapisom evra v domačem jeziku ni rešen. Kar pomeni, da ga bosta ob prvi priložnosti (širitvi Unije proti vzhodu, ko bo se bo pojavil enak problem najprej z bolgarščino?) znova položili na mizo. Morda bo ta problem ostal nerešen tudi kasneje ali sploh za "večno" in torej načelna izjava nima neposredne praktične vrednosti, a tu je pomembno nekaj drugega: obe državi sta dali jasno vedeti, da se ne podrejata centralnemu jezikovnemu diktatu, zahtevata spoštovanje lastnih jezikov in sta, posledično, pripravljene nacionalno avtonomijo braniti kadar koli. In temu primerno greniti življenje naslednjim unifikacijskim poskusom. Slovenski predstavnik v Uniji je ob avtonomističnih stališčih obeh držav izjavil, da "Slovenija ne vidi razlogov za izjavo, ki nima nobenega pravnega učinka". Slovenija pač ne razume, da so simbolne geste lahko potencialno pomembnejše od nekaterih neposrednih pravnih učinkov. Ne razume, da je načelno vztrajanje pri lastni identiteti lahko dober razlog za spoštovanje drugih. Tako, lahkomišlno, se je v tej zgodbi tudi obnašala.

To je hkrati zgodba, v kateri so bili slovenisti edini, ki so problematiko pravočasno zaznali in nanjo argumentirano opozorili javnost (s svojega oktobrskega kongresa v Novem mestu); kasneje se jim je, kot glas vpijočega v puščavi, pridružil le še Svetovni slovenski kongres. SAZU, društvo pisateljev, vse nacionalne ustanove in združenja, ki se imajo za varuhe "substance", so molčali. Zato pa so bili slovenisti deležni nekaj diletantskega zmerjanja po medijih, in to s "svetovljanskih" pozicij. In od ljudi, ki niti ne ločijo med slovenistiko in slavistiko. Kot da je takole: ko gre za denar, se na Slovenskem težko pripravimo k razsodnosti, ki ne bi imela pred očmi samo številke, ampak bi videla tudi črke in svet za njimi.